

Ivica Šute, *Kibici „Purgera”. Fenomen „Građanski” i njegovi kibici: između masovne zabave, strasti i svjetonazora u međuratnome Zagrebu* (Zagreb: FF press, 2022), 397 str.

Početakom 2023. iz tiska je izišla knjiga *Kibici „Purgera”. Fenomen „Građanski” i njegovi kibici: između masovne zabave, strasti i svjetonazora u međuratnome Zagrebu*. Autor ove monografije je Ivica Šute, izvanredni profesor na Odsjeku za povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Nakon što se duži niz godina bavio temama vezanim uz političku, gospodarsku i društvenu povijest odlučio se uhvatiti ukoštac s fenomenom navijača vjerojatno najpoznatijega zagrebačkoga nogometnoga kluba koji je djelovao u međuraću, Prvoga hrvatskoga građanskog šport kluba, tj. popularnog Građanskog.

Današnja istraživanja navijačke populacije prvenstveno polaze iz pozicije antropologije, sociologije i drugih srodnih disciplina društvenih znanosti te nastoje dobiti izravne odgovore od samih navijača, primjerice kako i zašto navijaju te zašto baš za pojedini klub. Šute nije imao luksuz da može detaljno ispitati *kibice* iz 1920-ih i 1930-ih, tj. navijače koji su izravno u javnom prostoru pratili neku igru, o fenomenu koja bi vrijedilo znanstveno istražiti. Stoga se oslanjao na bogatu literaturu, korisnu memoaristiku, onodobne novinske izvore, ali i one arhivske. Krajnji proizvod je ova monografija, zanimljivo štivo koje kroz prizmu navijača govori o zagrebačkoj i hrvatskoj svakodnevnici razdoblja između dvaju svjetskih ratova, doba obilježnog mnogim političkim, društvenim i gospodarskim promjenama. Valja ipak napomenuti da je to minuli svijet, o kojem do zadnjih desetljeća nismo znali mnogo, pogotovo u smislu kako su „obični građani” provodili svoju svakodnevnicu, posebice slobodno vrijeme, kako su izražavali svoje strasti, na što su trošili (teško) zaraden novac itd. Ova knjiga na neki način ispravlja tu nepravdu.

Monografija je podijeljena na sedam poglavlja, kojima prethodi uvod u kojem je autor opisao kako i zašto je pristupio temi i koje je fenomene nastojao objasniti dok je istraživao za ovaj naslov. Raspravni dio podijeljen je tematski. Tekst prati ukupno 181 obrojčeni slikovni prilog, uz još desetak izdvojenih koji nisu označeni brojkom ni opisom. Mahom se radi o fotografijama iz doba istraživanja, uz pokoju reklamu ili isječak iz novina iz toga doba.

„Dobro došli među zagrebačke kibice” (str. 16–61) uvodi nas u fenomen međuratnoga Zagreba i njegova nogometa, sporta koji je nakon završetka Prvoga svjetskog rata brzo počeo privlačiti na tribine tisuće građana koji su se iskreno radovali uspjesima triju najtrofejnijih gradskih klubova: Građanskog, Hrvatskoga akademskog šport kluba (HAŠK) i Concordije. Autor ovdje najviše pozornosti posvećuje neizostavnoj figuri kluba i grada, Emilu Peški, koji je nakon iznimne karijere nogometaša postao i vatreni navijač kluba za koji je nastupao. A njegovo je ime, Građanski, branio i kao novinar, karikaturist te plodni pisac o sportskim temama. Autor u ovom i idućem poglavlju („Fanatični ‘Istočnjaci’”, str. 62–113) definira tko su bili prvi i najvatrejniji navijači kluba, pogotovo oni najgorljiviji koje se imenom povezivalo s istočnom tribinom staroga stadiona na Koturaškoj cesti, na kojem je Građanski igrao svoje domaće utakmice. Isto tako Šute definira distinkciju između kibica i npr. *drukera*, a služeći

se primjerima opisuje kako se navijalo na kojoj od tribina stadiona Građanskog, ali i drugih klubova. Nadalje opisuje povezanost mnogih kibica s drugim organizacijama s hrvatskim nacionalnim predznakom, poput Hrvatske nacionalne omladine (HANA O), preko kojih je opisao i javno manifestiranje hrvatske nacionalne ideje kod mnogih kibica „Purgera”.

U relativno kratkom poglavlju „Zagrebačka kibička rivalstva” (str. 114–127) Šute je opisao odnos Građanskoga nogometnoga kluba i njegovih kibica prema drugim zagrebačkim ekipama i njihovim navijačima. Prije svega su gradski rivali bili HAŠK i Concordija. Preko toga poglavlja prelazi na najzanimljivije kibičke obračune u poglavlju „Kratka povijest zagrebačkog kibičkog nasilja” (str. 128–237). Ova glava, jedna od centralnih u naslovu, detektira kako se navijalo na utakmicama Građanskog 1920-ih i 1930-ih, kad napadi na protivničke navijače, igrače, ali i načelno nepristrane suce nisu bili rijetki. Poseban je naglasak stavljen na događaje koji su obilježili pojedine utakmice s beogradskim rivalima, BSK-om i FK Jugoslavijom, ali i Hajdukom. Ipak, neredi nisu bili mogući samo na tim rivalstvima naelektriziranim utakmicama. Dokaz je tomu možda i najveći nered na jednoj nogometnoj utakmici hrvatskoga međuraća, onoj Građanskog i Juventusa 1926., na kojoj je izbila velika tučnjava među igračima obiju momčadi, uz koju je došlo i do upada zagrebačkih navijača na teren, koji su se također htjeli obračunati s igračima talijanskoga kluba. Ovdje autor posebno apostrofira jednoga od prvih poznatih vođa navijača „Purgera”, Vjekoslava „Lojzeka” Ureka, stasitoga zagrebačkoga gostioničara koji se nije libio upuštati u fizičke okršaje radi obrane časti svojega kluba.

„Kibicn cugom na gostovanja” (str. 238–259) opisuje fenomen putovanja navijača na gostovanja posebnim vlakovima te njihovu recepciju u pojedinim sredinama koje su posjećivali. Šesta glava, „Taj čudesni kibički svijet” (str. 260–339), vjerojatno je najzabavniji dio ionako pitke i zabavne knjige. U njemu Šute crta portrete pojedinih kibica, posebice izdvajajući nekolicinu zapaženijih i zanimljivijih poput Jure Vukelića, Slavka Barte, Petra Koppa, ali i tada popularnih dramskih glumaca, opernih pjevača, kao i drugih „običnih navijača”. Uz to detaljno opisuje omiljene navijačke aktivnosti vezane uz klub, na terenu, ali i izvan njega. Posebno je zanimljivo čitati opise kako su uz navijanje i na druge načine u slobodno vrijeme kibici bili vezani uz svoj omiljeni nogometni klub, koji je doista na razne načine pomagao njihove aktivnosti.

Posljednje poglavlje, „Vrijeme stagnacije i povratak stare ‘Istočne garde’” (str. 340–380), govori o promjenama koje se događaju 1930-ih. Klub i njegovi navijači, pogođeni efektima globalne Velike gospodarske krize, ali i unutarnjim prijeporima, našli su se u nedaćama te je posjećenost utakmica pala. Ipak, od sredine 30-ih godina situacija se stabilizira i slijedi novo zlatno razdoblje kluba, obilježeno pobjedom nad Liverpoolom te osvajanjem nekoliko naslova prvaka. Autor na kraju zaključuje da su promjene uzrokovane Drugim svjetskim ratom ipak bile prevelika prepreka za klub, čiji su mnogi navijači nestali u ratnom vihoru.

Do kraja knjižnoga bloka nalazi se još samo popis izvora i literature te zahvale autora.

Ovo je prva studija posvećena fenomenu navijača koji su živjeli i djelovali u javnom prostoru prije sto godina. Posebna je pažnja posvećena onim najvatrenijima.

Monografija zapravo opisuje građane koji su se na mentalnoj razini povezali s nogometom, posebice Građanskim kao „svojim” nogometnim klubom, tražeći u njemu više od razonode za nekoliko poslijepodnevni sati. Naprotiv, autor zaključuje da su kibici „Purgera” zagrebački nogometni klub smatrali na neki način simboličkim predstavnikom sebe. Uz to, s obzirom na to da su radijski prijenosi još uvijek bili u povojima, na druge osobe na tribinama gledali su prije svega kao na sudrugove (ponekad vjerojatno i supatnike).

Kibici „Purgera” knjiga je pisana izrazito pitko, znanstveno, ali i jednostavno. Sudeći po prvim reakcijama u medijima, privukla je dosta publike zainteresirane za temu – i to s pravom. Na kraju bih samo istaknuo da se mjestimično u tekstu mogu uočiti određeni tipfeleri i nedosljednosti. Ipak, oni ne utječu puno na razumijevanje istraživanih fenomena. Dapače, pisac ovih redova nada se da će ova zanimljiva monografija potaknuti druga istraživanja komplementarnih tema. Tim više jer hrvatskoj historiografiji još uvijek nedostaje opisa prošle zbilje iz pozicija društvene i svakodnevne povijesti.

Stipica Grgić

Husref Tahirović, *Dr. Isak Samokovlija. Život u bijelom mantilu* (Sarajevo: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2022), 198 str.

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine objavila je knjigu *Dr. Isak Samokovlija. Život u bijelom mantilu* autora akademika Husrefa Tahirovića. Knjiga je važna zbog toga što naša historiografija nije dosad ponudila velika ostvarenja iz povijesti medicine i upravo je to polje u kojem treba tragati za novim plodovima. Pandemija bolesti COVID-19 s kojom se svijet suočio posljednjih godina pokazala je koliko je važna povijest medicine i svaki doprinos tome zaslužuje da se posebno istakne. O Isaku Samokovliji uglavnom se mnogo zna kao o književniku, dok je njegova djelatnost kao liječnika ostala malo istraživana. U ovoj knjizi akademika Tahirovića najprije nalazimo tekst Dževada Karahasana koji pokazuje fascinantnu vezu liječnika i književnika u europskoj književnosti te u tom kontekstu oslikava Isaka Samokovliju kao pravoga medicinskog prosvjetitelja.

Knjiga je podijeljena na dva dijela. Prvi dio čini kratka biografija, a u drugom su objavljeni medicinski tekstovi Isaka Samokovlije, koje je priredio akademik Tahirović. Iz kratkoga životopisa vidi se zanimljiva životna priča: Židov, rođen u Goraždu 1889., studij medicine završava u Beču, preživljava dva rata (u Prvom svjetskom ratu kao student medicine mobiliziran je u austrougarsku vojsku i jedno vrijeme proveo na istočnoj fronti na rusko-poljskoj granici, a u Drugom svjetskom ratu je, premda Židov, mobiliziran u domobrane i najveći dio rata proveo kao šef ambulante u Izbjegličkom logoru na Alipašinu mostu kod Sarajeva). Akademik Tahirović u ovoj knjizi prati životni put Isaka Samokovlije, angažman u pomaganju muhadžirima smještenim u logor, kao i brojne druge izazove s kojima se Samokovlija suočavao.